IV. Geležies amžiaus kapinynai
Iron Age Cemeteries

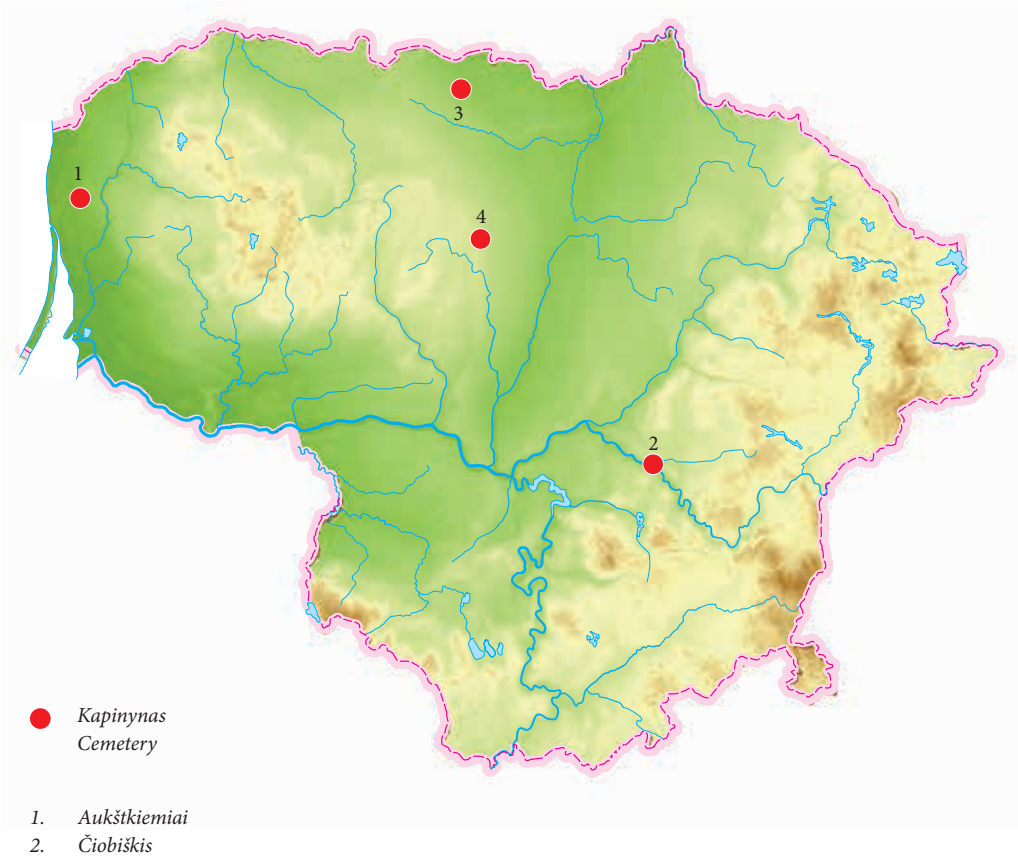

1. *Aukštkiemiai*
2. *Čiobiškis*
3. *Joniškis (žr. VIII)*
4. *Naujasodis (žr. V)*

Vincentas Gubinas, Rytis Šiaulinskas

Aukštkiemių kapinynas

2021 m. saugomoje Aukštkiemių, Plūcių kapinyno (UK 16498) teritorijoje (Vėjų g. 22) (Klaipėdos r., Sendvario sen.), elektros įrenginių prijungimo prie skirstomųjų elektros tinklų darbų vietose vykdyti detalieji tyrimai ir žvalgymai. XIX a. pabaigoje kapinyną tyrinėjo archeologai iš Kionigsbergo – Otto Tischleris, Alfredas Jentschas, Heinrichas Kemke, Carlas Kretschmannas. Buvo ištirtas daugiau nei 4225 m² plotas, aptikti daugiau nei 452 kapai. O. Tischleris anksti netikėtai mirė, nespėjęs paskelbti savo tyrimų rezultatų, neskelbti liko ir jo tyrimus pratęsusių kitų Rytprūsių archeologų tyrimai. Kapinynas XX a. netyrinėtas. XX a. 9 dešimtmetyje kapinyno vietą lokalizavo Lietuvos dailės muziejaus darbuotojai. XX a. 9 dešimtmetyje nustatant saugomos teritorijos ribas remtasi nepatikimais duomenimis, todėl apsauga suteikta tik daliai teritorijos. 2002 ir 2004 m. L. Tamulynas atliko žvalgomuosius tyrinėjimus kapinyno saugomos teritorijos Š dalyje ir šalia saugomos teritorijos P ribos, tačiau kapų nerado

1 pav. 2021 m. vykdytų archeologinių tyrinėjimų Aukštkiemių, Plūcių kapinyno (16498) teritorijoje ir aplinkoje situacijos planas: 1 – 2021 m. tirtos perkasos; 2 – 2021 m. žvalgytos vietos; 3 – 2004 m. tyrimų vieta (L. Tamulynas); 4 – 2014 m. tyrimų vieta (D. Baltramiejūnaitė); 5 – XIX a. pabaigoje O. Tishlerio vykdytų tyrimų spėjamos vietos; 6 – šiuo metu saugoma Aukštkiemių, Plūcių kapinyno (UK 16498) teritorija. L. Tamulyno brėž.

Fig. 1. Situation plan of the 2021 archaeological investigation on the grounds of Aukštkiemiai (Plūciai) Cemetery (16498) and in its vicinity: 1 – the 2021 trenches; 2 – the 2021 surveyed area; 3 – the 2004 investigation sites (Tamulynas); 4 – the 2014 investigation site (Baltramiejūnaitė); 5 – suspected sites of Tishler's late 19th-century investigation; 6 – the currently protected area of Aukštkiemiai (Plūciai) Cemetery (UK 16498).

(*ATL 2002 metais*, 2003, p. 345, 5; *ATL 2004 metais*, 2005, p. 111, 112). Vokietijos archeologė dr. Christine Reich parengė XIX a. pabaigoje vykdytų tyrimų publikaciją pagal išlikusius archyvinius duomenis ir radinius, saugomus Berlyno Proistorės ir ankstyvosios istorijos muziejuje ir kitose institucijose. Išanalizavusi archyvinę medžiagą mokslininkė atliko kapinyno tyrimų vietų rekonstrukciją bei suskirstė kapinyną zonomis pagal laikotarpius (Reich Ch., Remarks on Male Burials in the Cemetery of Oberhof (Aukštkiemiai), *Archaeologia Baltica*, Klaipėda, 2007, t. 8, p. 195–204). 2014 m. D. Baltramiejūmaitė atliko žvalgomuosius tyrimus Aukštkiemių kapinyno teritorijoje. Tyrimų metu aptiktos XIX a. tirtos perkasos ir netirtos vietos. 2016 m., remiantis 2002, 2004 ir 2014 m. atliktų tyrimų ir dr. Ch. Reich surinktais duomenimis, patikslinta Aukštkiemių kapinyno saugoma teritorija. Straipsnyje, skirtame 2014 m. tyrimams apžvelgti, pateikiama ir išsami informacija apie XIX a. pabaigoje Aukštkiemių kapinyne vykdytų tyrimų lokalizacijos problemas (*ATL 2014 metais*, 2015, p. 133–137).

2021 m. detalieji archeologiniai tyrimai vykdyti tiriant 4 perkasas. Tirti plotai išsidėstę Aukštkiemių kapinyno teritorijos ŠV pakraštyje, lygiagrečiai su Vėjo gatve, į PR nuo jos nutolusia 1,5–1,6 m atstumu (1 pav.). Bendras tirtas plotas: 41,75 m^2.

Aukštkiemių kapinyno teritorijoje, perkasose 1 ir 2 (abi 5x2 m dydžio) po šalia kelio suformuotais sampilais ir pirminiu paviršiumi fiksuotas įžemis – rūdingas smėlis, ir lygiagrečiai su Vėjo gatve fiksuotas perkasimas – greičiausiai šalia kelio įrengtas griovys. Išskyrus XX a. II pusės šiukšles, jokių kitų radinių neaptikta. Perkasoje 4 (5x2 m dydžio) apie 50 cm gylyje po pirminio paviršiaus sluoksniu dalyje tirto ploto fiksuoti įkasimai, užpildyti tamsiai rudomis žemėmis. Juose neaptikta jokių radinių, galinčių padėti nustatyti įkasimų kilmę ir chronologiją. Tik galima spėti, kad tai XIX a. pabaigoje vykdytų archeologinių tyrimų vietos. Čia,

2 pav. Perkasos 3 planas: 1 – kapų duobės; 2 – D 1 – 4 – vėlyvos XIX a. pabaigos – XX a. vidurio duobės; 3 – degintiniai kaulai; 4 – akmuo; 5 – radinio vieta plane. R. Šiaulinsko brėž.

Fig. 2. A plan of trench 3: 1 – a grave pit; 2 – D 1–4 – late 19th – mid-20th-century pits; 3 – cremated bones; 4 – a stone; 5 – a find spot.

kaip ir anksčiau minėtose, bei perkasoje 3 fiksuotas šalia kelio buvusio griovio fragmentas.

Perkasa 3 buvo 5x2 m dydžio, su išpjovomis 11,75 m² ploto (2 pav.). Joje surinkta ir suinventorinta 100 vienetų radinių. Perkasa ilgosiomis kraštinėmis orientuota PV–ŠR kryptimi, lygiagrečiai su Vėjų gatve. Nuėmus 10–25 cm storio velėnos ir dirvožemio sluoksnį, išryškėjo tamsiai pilkos spalvos dėmė – *duobės 1* kontūras. 1–1,1 m pločio duobė kirto perkasą statmenai, beveik per patį vidurį ŠV–PR kryptimi. Duobė įgilinta iki 1,5 m, sienelės stačios, dugnas lygus. Joje aptikta greičiausiai vokiška II Pasaulinio karo gilzė, duobės dugne rasta 8 kaltinių vinių sankaupa ir korodavęs lenktinis įrankis, galbūt peilis. Aptikti radiniai ir stratigrafija leidžia daryti prielaidą, kad tai II Pasaulinio karo laikų apkasas. Duobės 1 užpilde aptikta ir pavienių radinių iš suardytų palaidojimų: lipdytos keramikos fragmentas ir bronzinis apkalėlis. Pagilinus perkasą iki 50 cm, išryškėjo griovio – *duobės 2* kontūras. Tai toks pat griovys kaip ir fiksuotas perkasose 1, 2 ir 4. 78–84 cm pločio griovys kirto perkasą centrinėje dalyje ŠR–PV kryptimi. Pjūvyje duobė nupjauto ovalo formos, duobės dugnas fiksuotas 0,85–1 m gylyje. Centrinėje perkasos dalyje jį kerta duobė 1. Duobės 2 užpilde, PV jos dalyje, aptikta radinių iš apardytų palaidojimų: du lipdytos keramikos fragmentai, stiklo karolių vėrinio ant geležinio lankelio fragmentas, kiti bronzos dirbiniai ar jų fragmentai. Dalis radinių greičiausiai yra iš šioje perkasoje tirto kapo 1, netirto kapo 3 ir galbūt iš kitų kapų, buvusių ar esančių už perkasos ribų. Duobės 2 užpilde, ŠR jos dalyje, aptiktas tik vienas atsitiktinis radinys – cilindro formos gintarinis karolis. Remiantis stratigrafija, galima teigti, kad duobė 2 kasta XX a. I pusėje, nes įrengta vėliau nei duobė 3 (kasta XIX a. pabaigoje) ir anksčiau nei duobė 1 (kasta XX a. viduryje). *Duobės 3* trikampio formos fragmentas atsidengė 50 cm gylyje perkasos R kampe. Prie ŠR sienelės jo plotis 90 cm, prie PR – 1,44 m. Duobės V sienelė beveik statmena, duobė į gylį kiek susiaurėjo, dugnas fiksuotas 1,5 m gylyje. Duobėje aptikta sulaužyta bronzinė diržo sagtelė. Jos lankelis buvo nulūžęs ir aptiktas 20 cm aukščiau nei likęs sagtelės fragmentas. Panašiame gylyje, tik kiek toliau į P nuo sagtelės aptikta perlaužta bronzinė lankinė segė zoomorfine kojele. Duobėje 3 radiniai, spėjama, XIX a. pabaigoje tirto kapo nepastebėtos įkapės. *Duobės 4* fragmentas išryškėjo 50–55 cm gylyje perkasos Š kampe. Perkasoje atsidengęs duobės fragmentas kvadrato formos, dėmė ŠR–PV kryptimi 1,09 m ilgio, ŠV–PR kryptimi iki 40 cm pločio. Duobės sienelės beveik statmenos, duobė į gylį kiek susiaurėjo, dugnas fiksuotas 1,5 m gylyje. Duobėje aptikta bronzinė grandinėlė. Spėjama, kad duobė 4 kaip ir duobė 3 yra XIX a. pabaigoje tirtų plotų fragmentai. Perkasos ŠR dalyje išėmus duobės 2 turinį, iškart po duobe 88 cm gylyje, juodos žemės su pavieniais angliukais aplinkoje aptiktas sidabrinės arabiškos monetos dirhamo ketvirtis (3 pav.), datuojamas IX a. pradžia. Monetos fragmento aplinkoje kitų radinių neaptikta, juoda žemė, kurioje aptikta moneta, buvo apie 1 cm storio, po ja iš karto atsidengė įžemis.

3 pav. Perkasoje 3 aptiktas sidabrinės arabiškos monetos dirhamo ketvirtis. R. Šiaulinsko nuotr.

Fig. 3. The silver Islamic dirham quarter discovered in trench 3.

4 pav. Dalis kape 1 aptiktų radinių: 1 – apyrankė, bronza; 2 – diržo sagtis, bronza; 3 – pasaginė segė, bronza; 4 – pjautuvas, geležis. R. Šiaulinsko nuotr.

Fig. 4. Some of the finds discovered in burial 1: 1 – a bracelet, bronze; 2 – a belt buckle, bronze; 3 – a penannular brooch, bronze; 4 – a sickle, iron.

5 pav. Kape 1 perkasoje 1 atidengtas kalavijas in situ. R. Šiaulinsko nuotr.

Fig. 5. The unearthed sword in situ in burial 1, trench 1.

Kapas 1. 50–55 cm gylyje perkasos PV dalyje atsidengė pilka žemė su pavieniais angliukais. Kapo kontūras ŠV dalyje apardytas duobės 1, ŠR dalyje – duobės 2. PV dalyje kontūras siekė 1,5 m plotį (ŠV–PR ašimi), ŠR kryptimi siaurėjo iki 70 cm pločio. Išlikęs kontūro ilgis ŠR–PV kryptimi 1,98 m. Tiriant kapo 1 kontūrą 58–73 cm gylyje aptikta pavienių nedidelių radinių: lipdytinės keramikos fragmentas, du pilki ir mėlynas stiklo karoliukai, mėlyno stiklo karulis, nedidelių bronzinių dirbinių (plokštelių, apkalėlių, žiedo, įvijos ir kita) fragmentų, miniatiūrinė pasaginė užriestais galais segė (4: 3 pav.), du labai korodavę neaiškios paskirties geležinių dirbinių fragmentai, peilio (?) fragmentas, greičiausiai į kapo duobės užpildą patekę užkasant kapo duobę laidotuvių ceremonijos metu. Giliau tiriant kapo 1 duobę, pastebėta, kad išsiskiria dvi įkapių grupės. Kontūro PR pakraštyje 85–98 cm gylyje neaptikta degintinių kaulų, tik vienas arklio dantis bei kiti radiniai: lipdytos keramikos fragmentas, bronziniai rago (?) apkalo fragmentai, bronzinė apyrankė zoomorfiniais galais (4: 1

pav.), iš bronzinės skardelės pagaminta tūta karpytu „sijonėliu“, bronzinė keturkampė skardelė suapvalintais kraštais su skylutėmis kampuose (audimo plokštelė?) ir bronzinės plokštelės fragmentas. Kontūro ŠV dalyje nuo 75 cm gylio pradėti fiksuoti pavieniai degintini kaulai, giliau kasant jų gausėjo ir 0,94–1,06 m gylyje aptikta jų koncentracija. Degintinių kaulų lygyje ir aplinkoje aptikta daugiau įkapių. Į R nuo kaulų koncentracijos rastas į 3 dalis sulaužytas horizontaliai gulintis vienašmenis G (?) tipo kalavijas su anteninėmis buožele ir skersiniu (5, 6 pav.). Kiek toliau į R nuo kalavijo aptikti šalia vienas kito buvę ietigaliai – paguldytas horizontaliai įkotinis žeberklinis ir įmovinis (7 pav.), paguldytas apie 45° kampu, įkotė nukreipta žemyn. Ietigalių ir kalavijo aplinkoje aptiktas lipdytinės keramikos fragmentas, neaiškios paskirties korodavusio geležinio dirbinio fragmentas, bronzinės apyrankės (?) fragmentas ir dvi keturkampės bronzinės plokštelės, sujungtos kampuose esančiomis kniedėmis. Panašus dirbinys rastas ir kiek toliau į PR. Pagrindinės degintinių kaulų sankaupos aplinkoje 0,94–1,07 m gylyje aptikti šie radiniai: geležinis pjautuvas (4: 4 pav.), bronzinė diržo sagtelė (4: 3 pav.), bronzinės apyrankės fragmentų, 5 lipdytinės keramikos fragmentai, 6 bronziniai įvijiniai žiedai, vėrinio sudedamosios dalys – du gintariniai karoliai, bronziniai žiedeliai, bronzinis karulis, susilydęs stiklo gurvuolis, taip pat rasta iš dviejų bronzos vielučių pinto lankelio fragmentų, neaiškios paskirties geležinio dirbinio fragmentas, bronzinių juostelių bei apkalėlių nedidelių fragmentų. Kapas 1 pagal radinius datuojamas IX–X a. Nurinkus kapo 1 įkapes ir degintinius kaulus pastebėta, kad duobė įgilinta ir giliau, iki 1,5 m gylio, jos užpilde aptiktas nedegintas žmogaus kaklo slankstelio fragmentas, lankinės segės aguoniniais galais fragmentas: skersinio buoželė – „aguona“ ir geriamojo rago (?) angos bronzinio apkausto fragmentų. Iškelta hipotezė, kad įrengiant kapą 1, aptiktas ankstyvesnis griautinis palaidojimas ir jis iškeltas, o slankstelis, segės fragmentas ir galbūt rago apkalai – tai iškelto kapo likučiai.

6 pav. Kape 1 aptikto kalavijo rentgeno nuotrauka. R. Vedricko nuotr.

Fig. 6. An x-ray of the sword discovered in burial 1.

7 pav. Kape 1 aptikti ietigaliai: 1– žeberklinis; 2 – įmovinis. R. Šiaulinsko nuotr.

Fig. 7. The spearheads discovered in burial 1: 1– barbed; 2 – socketed.

Kapas 2. Tiriant ŠR perkasos dalį, apie 1,1 m gylyje atidengtas griautinio kapo 2 kontūras. Jis ištęsto ovalo formos (2 pav.), PV

8 pav. Kape 2 aptikti radiniai: 1–2 – įvijiniai žiedai, bronza; 3 – grandinėlės fragmentai, bronza; 4 – karolis, gintaras; 5 – verpstukas, gintaras; 6 – galąstuvas, akmuo. R. Šiaulinsko nuotr.

Fig. 8. Finds discovered in burial 2: 1–2 – coil rings, bronze; 3 – chain fragments, bronze; 4 – a bead, amber; 5 – the spindle whorl, amber; 6 – the whetstone, stone.

kraštas apardytas kasant duobę 1. Kapas orientuotas ŠR–PV ašimi, kontūras iki 71 cm pločio, išlikęs ilgis 1,31 m. Kapo plokščias dugnas fiksuotas 1,4–1,42 m gylyje. Įkapės rastos 1,2–1,4 m gylyje. Išlikusioje kapo 2 kontūro PV dalyje aptiktas bronzinis įvijinis žiedas ir grandinėlės fragmentas, kapo centrinėje dalyje surastas gintarinis karolis, kapo kontūro PR krašte aptiktas gintarinis duobutėmis ornamentuotas verpstukas (?), šalia atidengtas akmeninis galąstuvas (8 pav.). Kapo duobės ŠR pakraštyje atidengta juodos spalvos organikos sankaupa, kurioje buvo masyvus (30 g svorio) bronzinis įvijinis žiedas, greta jos rasta lipdyto keraminio indo fragmentų. Pagal aptiktus radinius kapas 2 preliminariai datuojamas I tūkst. viduriu.

Perkasos V ir PV kampuose atidengti, spėjama, dviejų kapų kontūrų fragmentai. Į tiriamą plotą pateko mažesnės nei 1/3 duobių kontūro dalys, todėl duobės (spėjami kapai) 3 ir 4 netirtos.

Atlikus detaliuosius tyrimus patiestas elektros kabelis. Didžioji jo dalis tiesta uždaru būdu 2 m gylyje. Tik ŠV dalyje (šalia saugomos kapinyno teritorijos) kabelis tiestas atviroje 48 m ilgio tranšėjoje. Žvalgymų metu jokių vertingų objektų, kultūrinių sluoksnių ir radinių neaptikta. Iš viso žvalgyta apie 24 m^2.

Atsižvelgus į turėtą informaciją apie XIX a. pabaigoje vykdytų tyrimų lokalizaciją, prieš atliekant tyrimus tikėtasi, kad kapų ar jų liekanų bus perkasose 1 ir 2, o perkasoje 3 palaidojimų nebus. 2021 m. vykdytų tyrimų duomenys rodo, kad galbūt neteisingai lokalizuotos XIX a. pabaigos tyrimų vietos ir šiuo metu saugoma kapinyno teritorija neapima visos kapinyno teritorijos – tikėtina, kad jis tęsiasi ŠR, R ir PR kryptimis už saugomos teritorijos.

Aukštkiemiai Cemetery

In 2021, an archaeological investigation (4 trenches totalling 41.75 m^2 and a survey in roughly 24 m^2 in the cemetery's vicinity) was conducted at Aukštkiemiai (Plūciai) Cemetery (Fig. 1). Two burials were excavated in trench 3 (Fig. 2). Burial 1, a 9th–10th-century cremation, contained abundant grave goods: a broken, type G (?), single-edged sword (Fig. 6), two spearheads (one barbed) (Fig. 7), a sickle (Fig. 4: 4), a bronze zoomorphic bracelet (Fig. 4:1), a miniature penannular brooch (Fig. 4:3), a small belt buckle (Fig. 4:2), 5 coil rings, small fittings and fitting fragments, ceramic fragments from a drinking horn fitting, blue, black, and grey glass beads, amber beads, etc. Burial 2, a mid-1st-millennium inhumation, con-

tained two coil rings, a fragment of a small bronze chain, an amber spindle whorl, an amber bead, a small whetstone (Fig. 8), and a fragment of an earthenware vessel, probably a miniature pot. Parts of areas investigated archaeologically in the late 19th century were encountered in trench 3 and perhaps also trench 4, which raises questions concerning the location of that investigation.

Gintautas Vėlius

Čiobiškio kapinynas

Miško masyvo sklype (unikalus sklypo kodas 4400–2972–8885), esančiame tarp Čiobiškio ir Ustronės kaimų (Širvintų r., Čiobiškio sen.), 1 km į R nuo Musės upės ir 700 m į Š nuo kelio Musninkai–Čiobiškis (1 pav.), privatus asmuo metalų ieškikliu aptiko XII–XIV a. datuojamų archeologinių radinių. KPD perduota: Z tipo kalavijo buoželė ir skersinis, įtveriamasis peiliukas, 3 lietos žiedinės segės, apskrito skersinio pjūvio apyrankė, pasaginė segė aguoniniais galais bei dar vienos pasaginės segės susilydęs fragmentas, neaiškaus tipo antkaklės lankelio dalis, kryželis–kabutis, 3 lieti žiedai plačia priekine dalimi, imituojančia tordiravimą, šiferinis verpstukas, apatinė simbolinio rakto dalis, 3 susilydžiusių papuošalų vario lydinio lašai. Radinius saugoti perėmė KKRD. Su radiniu aptikusiu asmeniu šio straipsnio autorius buvo nuvykęs į vietą. Anot radėjo, visi minėti radiniai aptikti nedideliame, maždaug 4 m² plote, 5–30 cm gylyje. Kasimo vietose rasta degintinių kaulų. Aptiktą kapavietę supančios teritorijos reljefas lygus, miškingas, dominuoja pušys, lazdynai. Atlikus vizualinius miško žvalgymus, poros šimtų metrų spinduliu aplink radimvietę, jokių suardytų pilkapių ar kitų galimai dirbtinų reljefo darinių nepastebėta. Vietovė anksčiau netyrinėta, artimiausias archeologinio paveldo objektas yra už 1,2 km į ŠR esantis Janionių piliakalnis, vadinamas Pykuolio kalnu, datuojamas I tūkst. – II tūkst. pradžia.

1 pav. Tyrimų situacijos planas. G. Vėliaus brėž.
Fig. 1. Situation plan of the investigation.

